

Ks. Karol BIARDZKI*

PREFACJA JAKO INTEGRALNY ELEMENT CELEBRACJI MSZALNEJ

Treść: Wstęp; 1. Prefacyjna komemoracja wydarzeń zbawczych; 1.1. *Kulturowe i biblijne korzenie prefacji*; 1.2. *Elementy prefacyjne w liturgii pierwszych wieków*; 1.3. *Motyw dziękczynienia w anaforze klementyńskiej*; 2. Prefacja w średniowiecznych księgach liturgicznych; 3. Misteria zbawienia w prefacjach Mszału Piusa V; 4. Czyny zbawcze Boga w prefacjach Mszału Pawła VI; 5. Teologiczna struktura prefacji; Zakończenie; Summary; Prefation as an integral element mass celebration; Bibliografia.

Słowa kluczowe: prefacja, Eucharystia, uobecnienie, dziękczynienie, komemoracja, embolizm, mszał, sakramentarz.

Key words: preface, Eucharist, making present, thanksgiving, commemoration, embolism, missal, sacramentary.

Wstęp

Eucharystia jest żywą pamiątką paschy Chrystusa. Jej sakramentalny obrzęd został ustanowiony w Wieczerniku w czasie Ostatniej Wieczerzy. Z woli Chrystusa jest ona celebrowana we wspólnocie nowego Ludu Bożego – Kościoła.

W czasach apostoelskich wyznawcy Słowa Wcielonego gromadzili się na łamanie chleba. Z czasem celebrowanie mszalne otrzymało liczne obrzędy, które wyjaśniały sprawowane misterium zbawienia i wprowadzały uczestników jego celebrowania w tajemnicę paschy Chrystusa. Jednym z takich elementów obrzędowych jest prefacja.

* Autor jest księdzem diecezji siedleckiej. Święcenia prezbiteratu przyjął 22 czerwca 2019 roku. Artykuł jest przepracowaną częścią jego pracy magisterskiej: *Anamnetyczny charakter prefacji w Mszału Pawła VI*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Kazimierza Matwiejuka, a obronionej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie w maju 2019 roku.

1. Prefacyjna komemoracja wydarzeń zbawczych

1.1. Kulturowe i biblijne korzenie prefacji

Określenie *prefacja* ma swoje źródło w łacińskim rzeczowniku *praefatio* i oznacza przedmowę, wstęp, uroczystą modlitwę¹. Łaciński termin nawiązuje do greckich pojęć *proagoreusis* i *prorresis*², które oznaczały uroczysty zakaz wchodzenia do sanktuarium bóstwa oraz zabraniały składania ofiar przez osoby, które zostały wykluczone z kultu określonego bóstwa. Słowo *praefatio* oznaczało także modlitwę przed rozpoczęciem obrzędów misteryjnych. Te zaś były ukierunkowane na uczczenie bóstwa i włączenie uczestników w sprawowany obrzęd. Ów rytuał zawierał gesty, formuły modlitewne, także zaklęcia, wygłaszane przez pogańskich kapłanów. Rzymscy pontifeksi przemawiali do ludu, uczestników obrzędu ofiarniczego, życząc im pomyślności i opieki bóstwa.

Termin *praefatio* funkcjonował także w kręgach politycznych. Oznaczał przemowę senatora wygłaszaną w senacie rzymskim. Prefacja była także formą uroczystej mowy wobec znaczącej osoby, np. cesarza³.

Treści *prorresis* były obecne w religijnej kulturze judaizmu. Tam miały charakter kultyczny wobec Boga żywego. Żydzi oddawali chwałę Temu który Jest, Jahwe. Czynili to w duchu dziękczynienia, hebr. *berakah*⁴.

Pewne elementy *prorresis* przeszły do kultury chrześcijańskiej⁵. Były obecne w mowie arcykapłańskiej Jezusa. On podczas Ostatniej Wieczerzy, przeżywanej w kontekście paschalnej wieczerzy żydowskiej, wielbił Ojca Niebieskiego, że swój plan zbawienia objawił prostaczkom (Łk 10,21). Arcykapłańska modlitwa Jezusa miała charakter prefacji, uroczystej modlitwy do Ojca, wygłoszonej wobec swoich uczniów. Modlitwy praktykowane przez Kościół w pierwszych wiekach, zawierały element błogosławienia Boga, czyli były podobne do *berakah* w judaizmie.

Świadeństwo pozabiblijne z końca I wieku, *Didache*, ukazuje pierwotny wymiar Eucharystii, czyli dziękczynienie. Eucharystia to *berakah* Kościoła za dzieło zbawienia dokonane przez Chrystusa. Jej celebrację pierwsi chrześcijanie nazywali łamaniem chleba. Ochrzczeni modląc się wyrażali wdzięczność Ojcu za dar Jego Syna Jezusa, który doprowadził lud do pełni poznania, a także za całe dzieło stworzenia oraz za dar zbawienia. Dziękowali

¹ Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. III, Poznań-Warszawa-Lublin 1958, s. 527.

² Zob. Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. III, Warszawa 1962, s. 623, 675.

³ S. Czerwik, *Prefacje okresowe w Mszałe Pawła VI*, w: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań 1989, s. 71.

⁴ Zob. B. Mokrzycki, *Nowa Pascha*, Warszawa 1987, s. 156-157.

⁵ B. Nadolski, *Liturgika*, t. IV, *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 182-183.

zwłaszcza za pokarm duchowy, którym jest wcielony Syn Boży. Modlitwy z *Didache* mają wyraźnie charakter prefacyjny⁶.

1.2. Elementy prefacyjne w liturgii pierwszych wieków

Św. Justyn (+ 167) potwierdził w swoim dziele *Apologia*, że celebracja Eucharystii dokonywała się w atmosferze dziękczynienia za zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa. Ten wczesnochrześcijański męczennik i apologeta, przybliżając strukturę ówczesnej celebracji eucharystycznej podkreślił, że *przełożony zanoszą modlitwy i dziękczynienia najlepiej jak potrafi*, na co lud odpowiada: *Amen*⁷.

W klimacie dziękczynienia jest utrzymana także anafora Hipolita Rzymskiego. Powstała ona około 215 roku. Jest pierwszym zapisem tekstu modlitwy eucharystycznej, a zarazem najstarszym zachowanym tekstem liturgii mszalnej⁸. Anafora znajduje się w dziele *Tradycja Apostolska*. Pierwsza jego część jest poświęcona liturgii święceń episkopatu, prezbiteratu i diakonatu⁹. Modlitwa jest poprzedzona dialogiem wstępnym, typowym dla prefacji. Rozpoczął go celebrans słowami: *Pan z wami*, na co uczestnicy celebracji eucharystycznej odpowiadają: *I z duchem twoim*. Następnie przewodniczący zachęcał zgromadzonych na liturgii: *W górę serca*, ci odpowiadali: *Mamy je wzniesione ku Bogu*. Kolejne wezwanie przewodniczącego brzmiało: *Dzięki składajmy Panu*, na co uczestnicy liturgii odpowiadali: *Zaiste, jest to godne i słuszne*¹⁰.

Przedmiotem dziękczynienia w anaforzach Hipolita jest dzieło zbawienia, dokonane przez Jezusa Chrystusa. On jest Słowem wcielonym Ojca, a zarazem Tym, który Go objawił. Syn Boży został poczęty mocą Ducha Świętego. Ludzką naturę przyjął od dziewiczej Maryi. Tajemnica inkarnacji Bożego Słowa dokonała się dlatego, ponieważ odkupienie ludzkości i świata miało się dokonać mocą Jego śmierci na krzyżu i chwalebego zmartwychwstania.

Ta modlitwa o charakterze uroczystej oracji nawiązuje wyraźnie do izraelskiego błogosławienia trzeciego kielicha podczas paschy żydowskiej. Obrzęd ten kończył uroczystą wieczerzę. Ojciec rodziny, po spożyciu posiłku, przygotowywał kielich, nazwany kielichem błogosławieństwa. Czynił to mieszając w nim wodę i wino. Przewodniczący wieczerzy uno-

⁶ W tej supozycji jest najprawdźniejszą prefacją mszalną, oczywiście bardzo pierwotną, wprowadzającą do samej anafory eucharystycznej, B. Mokrzycki, *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa 1983, s. 419.

⁷ Zob. H. Pietras, *Początki teologii Kościoła*, Kraków 2007, s. 73.

⁸ Ta anafora stanowi podstawę drugiej modlitwy eucharystycznej w mszale Pawła VI z 1970 roku.

⁹ Anafora Hipolita ma cztery aspekty dziękczynienia: 1) Dziękczynienie i wielbienie Trójcy Świętej (wymiar trynitarny). 2) Zbawcze dzieło Chrystusa w centrum chrześcijańskiego dziękczynienia (chrystologiczny). 3) Paschalny charakter Chrystusowego dzieła (paschalny). 4) Kościół dziękujący i składający ofiarę (eklezyjalny); zob. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 447.

¹⁰ Hipolit Rzymski, *Tradycja Apostolska*, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. I, Warszawa 1975, s. 306-311.

sił kielich nad stołem i rozpoczął śpiew modlitwy dziękczynnej, składającej się z trzech błogosławieństw – *berakoth*. W tym czasie uczestnicy podawali sobie kielich, który był wyrazem wdzięczności za wolność. Modlitwę rozpoczął dialog wstępny. Gospodarz wołał: *Dzięki składamy Panu, Bogu naszemu*. Na co uczestnicy wieczerzy odpowiadali: *Niech będzie błogosławione imię Pańskie, teraz i na zawsze*. Następnie wszyscy spożywający posiłek pochyłali się i z szacunkiem słuchali zachęty przewodniczącego, który mówił: *Błogosławić będziemy, Tęgo, który obdarował nas swoimi dobrami*. Gest skłonu wyrażał osobiste zaangażowanie w akt wielkiego dziękczynienia. Zgromadzeni potwierdzali to słowami: *Z Jego dobroci my wszyscy żyjemy*¹¹.

Izraelici błogosławili Boga za Jego dobroć i miłosierdzie, że dzięki Niemu mają pokarm doczesny. Ważnym motywem dziękczynienia było wyzwolenie przez Boga Izraelitów z niewoli egipskiej i ofiarowanie im ziemi, która stała się ich dziedzictwem. Zgromadzeni dziękowali również Bogu za przymierze jakie Jahwe zawarł z Izraelem i za Prawo, które im nadał przez Mojżesza. Gospodarz konkludował tę dziękczynną część modlitwy słowami: *Błogosławiony bądź, Panie, za ten pokarm i za ten kraj*. Potem następowała część błagalna – *Birkat ha-Mazon*. Zgromadzeni prosili Boga, by pozostał ich żywicielem i obrońcą oraz by mogli doczekać przyścia Eliasza i Mesjasza. Potwierdzeniem treści tej modlitwy było *Amen* uczestników wieczerzy żydowskiej¹².

Świadkiem obecności prefacji w celebracji mszalnej jest św. Cyprian (+ 258). On ją nazwał *praefatio premissa*. Ten pisarz wczesnochrześcijański i biskup Kartaginy używa terminu *praefatio*. Znajduje się on w dziele *De dominica oratione*. *Praefatio praemissa* nie jest terminem w znaczeniu technicznym, jaki będzie obecny w sakramentarzach, ale ma charakter zachęty do modlitwy¹³. Jest ona zawarta zwłaszcza w wezwaniu, skierowanym do uczestników celebracji mszalnej – *W górę serca*.

1.3. Motyw dziękczynienia w anaforze klementyńskiej

W IV wieku, ok. 380 roku, w Syrii powstała kompilacja zatytułowana *Konstytucje Apostolskie* – grec. *Diatagai ton hagion apostolon*, łac. *Constitutiones Apostolorum*¹⁴. To dzieło jest najobszerniejszym zbiorem tekstów liturgicznych wczesnego chrześcijaństwa. Zawiera cały formularz mszalny. Tzw. msza klementyńska, z ósmej księgi tej kompilacji, ma wiele

¹¹ Zob. B. Mokrzycki, dz. cyt., 388-389.

¹² Tamże, 390.

¹³ S. Czerwik, *Prefacje o misteriach Chrystusa w Mszałe rzymskim Pawła VI, Geneza i teologia*, Warszawa 1984, s. 59.

¹⁴ *Constitutiones Apostolorum*, S. Kalinkowski, A. Caba (tł.), A. Baron, H. Pietras (opr.), Kraków 2007, s. 235-241; *Konstytucje Apostolskie* w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. II, Warszawa 1982, s. 346-355.

podobieństw do żydowskiej liturgii synagogałnej. Posiada rozbudowaną anaforę¹⁵. Tak bowiem nazywano modlitwę eucharystyczną na Wschodzie¹⁶.

Prefacja jest wstępem do modlitwy eucharystycznej. Jej struktura nawiązuje do *Tradycji Apostolskiej* Hipolita. Biskup przewodniczył liturgii. On po zakończeniu obrzędu przygotowania darów ofiarnych, wraz z prezbiterami czynił znak krzyża na czole. Następnie pozdrowiał wiernych słowami: Łaska wszechmogącego Boga, miłość Pana naszego Jezusa Chrystusa i jedność Ducha Świętego niech będą z wami wszystkimi¹⁷. Oni odpowiadali: *I z duchem twoim*. Następujący dialog prefacyjny rozpoczynało zawołanie biskupa: *W górę umysł!*¹⁸. Lud odpowiadał: *Wznosimy go do Pana*. Następnie celebrans wzywał do dziękczynienia słowami: *Dzięki składajmy Panu!* Uczestnicy liturgii potwierdzali to słowami: *Godne to i sprawiedliwe*.

Teraz przewodniczący zgromadzenia wypowiadał tekst prefacji. Wskazywał na motywy dziękczynienia Bogu. Wspominał wydarzenia zbawcze, które zostaną podczas anafory sakramentalnie uobecnione. Prefacja miała charakter *anamnezy*.

Biskup przypominał, że Bóg jest źródłem wszelkiego dobra i wymieniał niektóre Jego przymioty. *Ty jesteś szafarzem (dawcą) wszelkiego dobra. Ty jesteś niezrodzony, bez początku, (...) Ty jesteś wiedzą, odwiecznym wzrokiem, niewyuczoną mądrością, (...) z natury pierwszym i jedynym bytem*. Celebrans wielbił ojca niebieskiego za Jezusa Chrystusa. *Ojciec Go zrodził swą wolą, mocą i dobrocią*. Syn Boży jest Słowem Boga, żywą Mądrością, Pierworodnym wszelkiego stworzenia, jest przed wszystkim i przez którego wszystko istnieje (Kol 1,17).

Przewodniczący liturgii kontynuując prefacyjne dziękczynienie przywoływał poszczególne akty stworzenia i wyjaśniał sens ich istnienia. To Bóg dał światło. Ograniczył je nocą, *aby mogły odpocząć wszystkie istoty żywe*. Bóg sprawił użyteczność różnych stworzeń. On stworzył ogień, *aby rozpraszał ciemności i zaspokajał nasze potrzeby, aby nas ogrzewał i dawał światło*. Prefacja głosiła, że Bóg dokonał dzieła stworzenia przez pośrednictwo swego Syna: *Ty rzekami opasałeś świat, któryś stworzył przez Chrystusa*. Wodę i powietrze uczynił darem dla wszelkich istot żywych. Świat przyozdobił licznymi roślinami, także *sykiem*

¹⁵ B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 467.

¹⁶ Grec. *anaferein* – czyli przyniesienie darów, uniesienie. Na Zachodzie używano takich określeń: *oratio oblationis*, *prex* (Grzegorz Wielki), *prex canonica* (papież Wirgiliusz), *praedicatio* (przepowiadanie), *canon*, *canon actionis* (Sakramentarz Galezjański), a także *mysteria* (Innocenty I), *immolatio*, *contestatio* (świadczanie, modlitwa intensywna); zob. B. Nadolski, *Liturgika*, t. IV, dz. cyt., s. 182-183.

¹⁷ Prefacja w liturgii wschodniej rozpoczyna się tym właśnie trynitarnym pozdrowieniem; zob. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 469.

¹⁸ W obecnej liturgii mówimy *W górę serca*, wtedy zaś umysł i serce były synonimami. Jednak to zawołanie w jego oryginalnym brzemieniu ukazuje sens tych słów. Celebrans wzywał do zmiany swojego myślenia, do nawrócenia; zob. *Constitutiones Apostolorum*, dz. cyt., s. 236.

węży, śpiewem przeróżnych ptaków, zmianą pór roku, potęgą wiatrów.

Celebrans dziękuje także za dzieło stworzenia człowieka. *Nie tylko stworzyłeś świat, ale umieściłeś w nim obywatela świata – człowieka, i uczyniłeś go ozdobą świata.* Bóg wypozażył człowieka w ciało podlegające rozkładowi, oraz duszę nieśmiertelną i rozum, który potrafi poznawać prawdę. Człowiek został umieszczony w Edenie. Miał szansę otrzymać nieśmiertelność ciała. Jednak przez nieposłuszeństwo woli Stwórcy, przez grzech pierworodny wybrał śmierć. Bóg wygnał go z raju. Prefacja potwierdza słusność tej decyzji Stwórcy: *sprawiedliwie wygnałeś go z raju.* Celebrans podkreśla w prefacji adekwatność kary jaka spotkała człowieka, ale także zwraca uwagę na to, że Bóg nie opuścił pierwszych ludzi. *W swej dobroci nie odrzucił na zawsze zagubionego człowieka, bo jest on Jego dziełem.* Bóg obiecał ludziom udział w życiu wiecznym.

Biskup wspominał w modlitwie prefacyjnej historię Narodu Wybranego. Mówił o potomkach Adama i Ewy oraz o potopie, który Bóg zesłał na *tłum grzeszników.* Noe, który wraz z rodziną ocalał, *był ostatnim z dawnych pokoleń oraz pierwszym z tych, które miały nadzieję.* Była też wzmianka o zniszczeniu Sodomy i Gomory. Abraham został ukazany jako *dziedzic świata* oraz ten, *któremu objawiony został Mesjasz.* Kolejni patriarchowie historii zbawienia wymieniani w prefacji to: Melchizedek, Hiob, Izaak, Jakub i jego synowie, którzy osiedli się w Egipcie. Kiedy Hebrajczycy byli prześladowani przez Egipcjan, Bóg wyzwolił naród wybrany. Pan powołał Mojżesza by stanął na czele jego ludu. On jest tym, który otrzymał od Jahwe prawo spisane na kamiennych tablicach. Bóg przeprowadził Izraelitów suchą nogą przez Morze Czerwone. Dzięki Mojżeszowi lud nie zginął na pustyni. On bowiem wstawiał się do Boga za nim, gdy Izraelici wątpili w Jego dobroć. Otrzymali wodę, mannę z nieba i przepiórki do jedzenia. Po śmierci Mojżesza wodzem został Jozue. On wprowadził Hebrajczyków do Kanaanu.

W konkluzji prefacji wybrzmiewało dziękczynienie za wszelkie interwencje w Boga w historii zbawienia. *Za to wszystko chwała Tobie, wszechmogący Władco.* Boga nieustannie wielbią zastępy niebieskie, Cherubini, Serafini, archaniołowie i aniołowie. Oni *nie-milknącymi głosami bez końca wołają.* Te słowa były zachętą, by uczestnicy liturgii włączyli się w wychwalenie Boga. Wybrzmiewała aklamacja: *Święty, święty, święty, Pan Bóg Zastępów.* Pełne jest niebo i ziemia Jego chwały, Błogosławiony jesteś na wieki, Amen¹⁹.

Prefacja komemorowała wydarzenia z historii zbawienia, zrealizowanej przez Boga w Starym Testamencie. Ta zaś była przepelniona obietnicami i osobami, które Bóg włączył w realizację swojego planu zbawienia. Te obietnice zmierzały ku Chrystusowi. On je wypełnił.

¹⁹ *Constitutiones Apostolorum*, dz. cyt., s. 235-241.

2. Prefacja w średniowiecznych księgach liturgicznych

W średniowieczu nastąpił rozwój obrzędów celebracji Eucharystii. Ten proces obejmował także modlitwę prefacyjną. W zależności od miejsca kształtowania się danej rodziny liturgicznej, zmieniała się także struktura prefacji.

Liturgia zachodnia miała dwa wielkie obrządki liturgiczne, mianowicie liturgię galijską i rzymską. W skład liturgii galijskiej wchodziły cztery ryty. Były one związane z Kościołami lokalnymi. Liturgia galijska kształtowała się w Galii, ambrozjańska w Mediolanie, mozarabska w Hiszpanii a celtycka w Irlandii.

W liturgii galijskiej *praefatio* oznaczało wprowadzenie do właściwej modlitwy. W księdze liturgicznej *Missale Gothicum* z przełomu VII i VIII wieku *praefatio missae* miało postać krótkiego wyjaśnienia znaczenia i sensu obchodzonej uroczystości. Prefacja wprowadzała w liturgię dnia i zachęcała do głębokiego jej przeżywania.

Prefacja wybrzmiewała po odesłaniu katechumenów, którzy uczestniczyli w mszalnej liturgii słowa. Wtedy rozpoczynała się msza wiernych. Po procesji z darami i zakończeniu śpiewu, który towarzyszył temu obrzędowi, rozpoczynała się *praefatio missae*, swoisty komentarz liturgiczny. Następnie czytano dyptychy, czyli imiona wiernych, którzy składali ofiarę, lub za których się modlono. Po pocałunku pokoju rozpoczynał się kanon mszalny. Pierwsza część tej modlitwy eucharystycznej nosiła nazwę *immolatio* – ofiarowanie, albo *contestatio* – uroczyste wyznanie. Ta modlitwa zawierała zachętę do dziękczynienia Bogu za Jego dzieło stworzenia, zbawienia i uświęcenia i kończyła się aklamacją *Sanctus*.

Liturgia rzymska na przełomie VIII i IX wieku *wchłonęła* liturgię galijską. Jej głównymi ośrodkami był papieski Rzym oraz Kartagina, kulturalno-religijna stolica północnej Afryki. Liturgia rzymska, w odróżnieniu od galijskiej, była bardziej powściągliwa, zarówno w strukturze obrzędów, jak też w treści i formie modlitw. Jednocześnie była pełna dostojności i powagi.

Od IV wieku istniały teksty mszalne w postaci *libelli missarum*²⁰. Były to pojedyncze kartki, na których celebrans zapisywał modlitwy, które wykorzystywał do celebracji Eucharystii. Zbiory *libelli* nazywano sakramentarzami. Nazwa tej księgi ma swe źródło w liście papieża Hadriana I do Karola Wielkiego. Ojciec Święty na przełomie VIII i IX wieku, przekazał monarsze księgę *Sacramentarium* – czyli Sakramentarz²¹. Zawierał on modlitwy mszalne przeznaczone dla celebransa na poszczególne okresy roku liturgicznego, kanon mszy świętej, obrzędy sakramentu chrztu oraz sakramentu święceń²².

²⁰ B. Nadolski, *Liturgika*, t. I, *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 69.

²¹ B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 511.

²² B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Pallottinum, Poznań 2006, s. 738.

Najstarszym sakramentarzem jest *Sakramentarz leoniański*, zwany też Sakramentarzem z Werony. Jego manuskrypt, pochodzący z VII wieku, odnaleziono w XVIII wieku w bibliotece w Weronie. Ten zbiór tekstów liturgicznych zawierał 267 prefacji²³. Zbiór określony jako *Vere dignum*, był ułożony w porządku miesięcy roku, oprócz okresu od stycznia do kwietnia²⁴. Teksty pochodziły przeważnie z VI wieku, ale także z okresu pontyfikatu papieża św. Leona Wielkiego (+ 461) oraz z czasów papieży: Gelazego I (+ 496) i Wigiliusza (+ 555). Kolekcja ta miała charakter prywatny. Została przygotowana dla nieznanego biskupa przez skopiowanie tekstów liturgicznych używanych przez papieża w Rzymie.

Prefacje tego sakramentarza nie zawsze były zgodne z naturą modlitwy eucharystycznej. Prefacje o świętych zawierały bowiem sformułowania wzorowane na umoralniającej hagiografii. Natomiast niedzielne modlitwy prefacyjne miały często charakter pouczający. Brakowało w nich akcentu uwielbienia i dziękczynienia. W tym okresie Papież Pelagiusz II (+ 590) zainicjował w liturgii praktykę korzystania w niedziele z prefacji wspólnej²⁵.

Drugim powszechnie znanym sakramentarzem był *Sakramentarz gelazjański*. Powstał w VIII wieku. Zawiera on dwa zbiory tekstów. Pierwszy z nich jest określany jako „Staryszy sakramentarz gelazjański” – *Gelasianum Vetus*²⁶. Nie ma on jednak nic wspólnego z papieżem Gelazym. Jest to sakramentarz rzymski, choć powstał w Galii, i był przeznaczony dla prezbiterów. Druga kompilacja to *Sakramentarz galezjański z VIII wieku*. Ten tekst zachował się w dwunastu różnych kopiach. Pierwszą redakcję tekstu datuje się na około 750 rok. Powstała w opactwie Flavigny w Burgundii, z inicjatywy króla Pepina Małego. Ta burgundzka wersja *Gelasianum* weszła w życie i posługiwano się nią do XI wieku.

W sakramentarzu gelazjańskim termin *praefatio* nie był związany z początkową, zmienianą częścią modlitwy eucharystycznej²⁷. Prefacja stanowiła rodzaj katechezy wprowadzającej kandydatów do chrztu. Pomagała we właściwym rozumieniu formuły wyznania wiary i modlitwy Pańskiej, przekazanych w obrzędach *Traditio symboli* i *Traditio orationis dominicae*²⁸. Sakramentarz gelazjański zawierał pięćdziesiąt cztery prefacje.

Największy wpływ na kształtowanie się liturgii miał *Sakramentarz gregoriański*. Podstawę tej księgi stanowił osobisty sakramentarz papieża Grzegorza Wielkiego (+ 604), jego autorstwa. Ze względu na szacunek, okazywany temu papieżowi, *Sakramentarz gregoriański*

²³ Tenże, *Liturgika*, t. IV, dz. cyt., s. 183.

²⁴ S. Czerwik, dz. cyt., s. 60.

²⁵ Tamże, s. 62.

²⁶ B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 510-511.

²⁷ S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, w: *Mysterium Christi – Msza Święta*, red. W. Świerzawski, Kraków 1993, s. 257.

²⁸ Tenże, *Prefacje okresowe w Mszałe Pawła VI*, w: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, dz. cyt., s. 71.

ski stał się fundamentem dla kształtu liturgii rzymskiej.

Istnieją trzy redakcje tej księgi, mianowicie: *Hadrianum*, *Paduense* i redakcja Alkuina. *Sacramentarium Hadrianum* z czasów papieża Hadriana I (+ 795), przechowywane w Cambrai, zawiera czternaście prefacji. Osiem było przeznaczonych dla *Proprium de tempore*. Do tego zbioru została włączona prefacja o Matce Bożej. Była to decyzja synodu w Piacenza w 1095 r. za pontyfikatu papieża Urbana II (+ 1099).

Rękopis tego sakramentarza, przechowywany w Padwie, stanowił wersję *Sakramentaria gregoriańskiego*, dostosowaną do potrzeb duszpasterskich w tamtej diecezji. Zawierał sześćdziesiąt cztery prefacje. Papież Hadrian I przesłał sakramentarz gregoriański do Galii, spełniając prośbę Karola Wielkiego. Tam papieska księga liturgiczna stała się inspiracją i wzorcem dla unifikacji obrzędowości mszalnej. Dokonała się wymiana obrzędowości galijskiej z rzymską.

Na fali przystosowania sakramentarza rzymskiego do warunków parafialnej liturgii galijskiej powstał dodatek, autorstwa św. Benedykta z Aniene (+ 821). Zawierał on dwieście dwadzieścia dwie prefacje. Były one wzorowane na tekstach gelazjańskich, a przeznaczone, na niedziele, na wspomnienia świętych oraz dni powszednie Wielkiego Postu²⁹. W sakramentarzu gregoriańskim termin prefacja występował w jego właściwym znaczeniu, czyli konkretyzował motywy mszalnego dziękczynienia.

Źródłem umożliwiającym poznanie liturgii wczesnego średniowiecza są także księgi *Ordines Romani*. One stanowiły swoisty przewodnik czy też komentarz do rzymskiej obrzędowości liturgicznej. Pomagały we wprowadzeniu w krajach frankońskich rzymskich sakramentarzy. Pozwalają odtworzyć przebieg rzymskiej celebracji mszalnej w okresie średniowiecza.

Ordines miały szesnaście wydań. *Ordo Romanus I* został zredagowany w Rzymie pod koniec VII wieku, około 680 roku. Kilkadziesiąt lat później, bo w około 750 roku, przesłano go Pepinowi Małemu, królowi Galii. Ta księga utrwaliła przebieg uroczystej celebracji papieskiej w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego³⁰. Zawierała szczegółowy opis obrzędów mszalnych, także wszystkich czynności związanych z liturgią stacyjną, praktykowaną wówczas w Rzymie przez następców św. Piotra. *Ordo Romanus I* zawierał także prefację, która rozpoczęła kanon mszalny³¹.

²⁹ Tenże, *Prefacje o misteriach Chrystusa w Mszałe rzymskim Pawła VI*, dz. cyt., s. 61.

³⁰ B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 515-522.

³¹ Nie znany jest dokładny czas powstania, ani też autor Kanonu rzymskiego, który został zawarty we wczesnośredniowiecznych sakramentarzach oraz *Ordines Romani*. Papież Grzegorz Wielki, twierdził, że twórcą Kanonu był jakiś anonimowy scholastyk. Zaś centralna część tej modlitwy eucharystycznej miałaoby pochodzić z IV wieku, od św. Ambrożego, który umieścił ten tekst w dziele *O sakramentach*. Przez kilka

Dialog prefacyjny wykonywał papież z subdiakonami. Przewodniczący liturgii wypowiadał wezwania: *Dominus vobiscum, Sursum corda, Gratias agamus...*, odpowiadali subdiakoni. Prefacja miała charakter dziękczynienia i uwielbienia Boga Ojca, przez ofiarę Chrystusa i Kościoła. Tekst modlitwy prefacyjnej miał charakter prosty ale zarazem uroczysty. Słowa końcowe prefacji zwykłej *Twój majestat chwalań Aniołowie, uwielbiają Państwa, z łękiem czczą Potęgę, Niebiosa i Moce niebios oraz błogostawieni Serafini we wspólnej wysławiają radości*, uświadamiały, że w celebracji mszalnej uczestniczą mieszkańcy nieba. Celebrans kończył ją zachętą: *z nimi to, prosimy, dozwól i naszym głosem wołać w pokornym uwielbieniu*. Następnie odmawiał wraz z subdiakonami *Sanctus*³².

Od XI wieku coraz rzadziej korzystano w liturgii z sakramentarzy. Zaczęto używać ksiąg liturgicznych mających formę mszału pełnego. *Missale plenarium* stanowiło początkowo synonim sakramentarza, chociaż zawierały znacznie bogatszą treść. Oprócz modlitwy eucharystycznej i formularzy mszalnych z modlitwami i prefacjami zawierał także czytania i śpiewy mszalne³³. Powstanie mszału było związane z upowszechnioną praktyką mszy *prywatnych*, kiedy prezbiter celebrował Eucharystię sam, bez wspólnoty. On więc przejmował wszystkie funkcje liturgiczne. Potrzebował wszystkich tekstów liturgicznych w jednej księdze. Mszały upowszechniły się przede wszystkim dzięki zakonom. Mnisi prowadzący działalność misyjną potrzebowali ksiąg liturgicznych z pełnym zbiorem tekstów do celebracji Eucharystii. Dominikanie korzystali z obrzędowości i tekstów z liturgii frankońskiej. Franciszkanie zaś korzystali z tekstów liturgii kurii papieskiej. Posługiwali się oni *Mszalem Kurii Rzymskiej*, wprowadzonym w Rzymie przez papieża Mikołaja III (+ 1277). Mszał ten stał się pierwowzorem późniejszego mszału rzymskiego³⁴. Od XIII wieku w niedzielnej celebracji Eucharystii zaczęto odmawiać prefację o Trójcy Świętej³⁵.

3. Misteria zbawienia w prefacjach Mszału Piusa V

Mszał rzymski, wydany w 1570 roku, był owocem prac soboru trydenckiego (1545-1563). Stanowił normę w sprawowaniu liturgii mszalnej. *Missale Romanum* zostało wprowadzone do użytku kościelnego mocą Konstytucji Apostolskiej Piusa V *Quo primum* z 14 lipca 1570 roku. Mszał ten przyczynił się do ujednoczenia i stabilizacji liturgii Kościoła

kolejnych wieków kształtowała się struktura Kanonu rzymskiego, by ostatecznie osiągnąć stałą i niezmienną część liturgii eucharystycznej. Kanon rzymski uzyskał pełną aprobatę w czasie soboru trydenckiego, zob. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 522-523.

³² Tamże, s. 523-524.

³³ J.W. Boguniowski, *Rozwój historyczny ksiąg liturgii rzymskiej do Soboru Trydenckiego i ich recepcja w Polsce*, Kraków 2001, s. 182.

³⁴ B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 531.

³⁵ S. Czerwik, *Prefacje o misteriach Chrystusa w Mszałe rzymskim Pawła VI*, dz. cyt., s. 62.

rzymskiego. Mszał Piusa V zawierał jedenaście prefacji. Zbiór ten rozpoczynały prefacje, które wspominały i w sposób sakramentalny uobecniały tajemnicę inkarnacji i narodzenia Zbawiciela. Były to: prefacja o Narodzeniu Pańskim (*Praefatio de Nativitate Domini*) oraz prefacja o Objawieniu Pańskim (*Praefatio de Epiphania Domini*). Kolejna modlitwa prefacyjna wybrzmiewała w okresie wielkopostnym – *Praefatio de Quadragesima*. Prefacja o Krzyżu Świętym (*Praefatio de Sancta Cruce*) była odmawiana podczas celebracji mszalnej w Niedzielę Palmową oraz w wielkoczwartkowej Mszy Wieczery Pańskiej. Wybrzmiewała również w mszach świętych wotywnych o Krzyżu Świętym, o Męce Pańskiej i o Najdroższej Krwi Pańskiej. Prefacja paschalna (*Praefatio Paschalis*) używana była od celebracji Wigilii Paschalnej do wigilijnej mszy uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego. W samą uroczystość odmawiano własną prefację o Wniebowstąpieniu Pańskim (*Praefatio de Ascensione Domini*). Korzystano z niej do wigilii pentakostalnej. Od uroczystości Zesłania Ducha Świętego, przez oktawę pięćdziesiątnicy, wybrzmiewała podczas liturgii mszalnej prefacja o Duchu Świętym (*Praefatio de Spiritu Sancto*).

W 1759 roku Kongregacja Obrzędów swoim dekretem potwierdziła praktykę odmawiania prefacji o Trójcy Świętej (*Praefatio de Sanctissima Trinitate*) w niedziele okresu w ciągu roku, nieposiadające własnej prefacji. Do tego czasu nie była to praktyka obligatoryjna. Natomiast we wszystkie pozostałe dni, także w święta o Tajemnicach Pańskich, które nie miały własnej prefacji wykorzystywano prefację wspólną (*Praefatio Communis*). Wybrzmiewała ona także podczas obrzędu poświęcenia kościoła. Mszał Piusa V zawierał jeszcze dwie prefacje, mianowicie o Najświętszej Maryi Pannie (*Praefatio de Beata Maria Virgine*) oraz o Apostołach (*Praefatio de Apostolis*). Ta pierwsza odmawiana była w uroczystości i święta maryjne a także w mszach wotywnych o Matce Zbawiciela. Prefacja o Apostołach występowała w formularzach mszalnych o Apostołach i Ewangelistach. Odmawiano ją również podczas mszy koronacyjnej następców św. Piotra.

W XX wieku dołączono do Mszału Piusa V nowe prefacje. Papież Benedykt XV (+1922) w 1919 roku włączył do użytku liturgicznego prefację za zmarłych (*Praefatio Defunctorum*) i o św. Józefie (*Praefatio de S. Joseph, Sponso B.M.V.*). Zaś jego następca na Stolicy Piotrowej – Pius XI (+1939), ogłaszając w 1925 roku encykliką *Quas primas* święto Chrystusa Króla, dołączył do tekstów mszalnych stosowną prefację o Chrystusie Królu (*Praefatio de Jesu Christo Rege*). Natomiast trzy lata później tenże papież, zatwierdzając encykliką *Miserentissimus Redemptor* nowy formularz na święto Serca Jezusowego, zawarł w nim prefację o Sercu Jezusowym (*Praefatio de Sacratissimo Corde Jesu*)³⁶.

Charakterystyczną cechą prefacji Mszału Piusa V było wymienianie w konkluzji po-

³⁶ Tamże.

szczególnych dziewięciu chórów anielskich, o których wspominają teksty Pisma Świętego³⁷. Św. Paweł wymienia *Trony, Panowania, Zwierzchności i Władze* (por. Kol 1,16).

4. Czyny zbawcze Boga w prefacjach Mszału Pawła VI

Na przestrzeni czterech wieków Msza święta była celebrowana zgodnie z normami soboru trydenckiego. Sobór Watykański II (1963-1965) zainicjował odnowę liturgiczną, także odnośnie do obrzędowości mszalnej. Pierwszym dokumentem soborowym była Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*. Została ona ogłoszona przez papieża Pawła VI, 4 grudnia 1963 roku. W ramach realizacji postanowień soborowych dokonano odnowy struktury obrzędów mszalnych. Na miejsce mszy katechumenów i mszy wiernych wprowadzono liturgię słowa, poprzedzoną obrzędami wstępnymi, i liturgię eucharystyczną z obrzędami zakończenia.

Pracowano nad nowymi modlitwami eucharystycznymi. Ich owocem był dokument Kongregacji Obrzędów z 23 maja 1968 roku. Dekret *Preces eucharisticae et praefationes* wprowadzał do użytku liturgicznego trzy nowe modlitwy eucharystyczne, nazwane II, III i IV³⁸ oraz osiem nowych prefacji³⁹. Odtąd w użytku liturgicznym były dwie prefacje adwentowe, jedna na niedziele Wielkiego Postu, dwie na niedziele zwykłe, jedna prefacja o Najświętszej Eucharystii oraz dwie prefacje zwykłe na dni powszednie okresu zwykłego. Druga i czwarta anafora miały prefacje własne⁴⁰. Nowe modlitwy eucharystyczne, zwłaszcza czwarta, czerpały z tradycji rzymskiej, galijskiej, mozarabskiej a także z tradycji Kościołów Wschodnich.

Dekret z 1968 roku był swoistym wstępem do ogłoszenia Mszału rzymskiego przez Pawła VI⁴¹. Jego wydanie zapowiadała Konstytucja Apostolska *Missale Romanum* z 3 kwietnia 1968 roku. *Missale Romanum* ukazało się 26 marca 1970 roku jako wydanie wzorcowe. Mszał miał dekret Kongregacji Kultu Bożego. Zawierał osiemdziesiąt siedem prefacji.

Po publikacji pierwszego wydania Mszału Pawła VI pojawiły się propozycje wprowadzenia do liturgii mszalnej nowych modlitw eucharystycznych. Taką prośbę wystosował szwajcarski episkopat, zgromadzony w 1974 roku z okazji przygotowań do 72 krajowego

³⁷ S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, dz. cyt., s. 261.

³⁸ Zob. Dekret *Preces eucharisticae et praefationes*, w: *Notitiae*, 4, 1968, s. 163-164.

³⁹ S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, dz. cyt., s. 257.

⁴⁰ Drugą modlitwę eucharystyczną można również odmawiać z innymi prefacjami. Jeżeli natomiast celebrans wykorzystuje czwartą modlitwę eucharystyczną to odmawia ją zawsze z przypisaną tej eucharystii prefacją (OWMR 365).

⁴¹ B. Nadolski, *Teologiczne i pastoralne założenia Mszału Pawła VI*, w: *Mszał księga życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań 1989, s. 11-19.

synodu⁴². Komisja liturgiczna pod przewodnictwem benedyktyńskiego opata Georga Holzherrena przygotowała propozycje anafor, które zostały zgłoszone do watykańskiej dykasterii ds. Kultu Bożego z prośbą o ich zatwierdzenie. Kongregacja zatwierdziła tekst anafory w języku niemieckim 8 sierpnia 1974 roku, określając ją jako Modlitwa eucharystyczna na msze w *szczególnych okazjach*⁴³. W Polsce używa się określenia piąta modlitwa eucharystyczna. Jej łacińskie tłumaczenie opublikowano w 1991 roku. Struktura tego tekstu jest podobna do innych anafor. Ale ona zawiera cztery warianty, określane jako A,B,C i D. Każdy z nich posiada własną prefację⁴⁴. W nich wspomina się troskę Boga o Kościół, Jezusa, który jest drogą i wzorem miłości oraz wspólnotę eklezjalną, która kroczy ku jedności.

W tym czasie, w ramach przygotowań do obchodów Roku Świętego w 1975 roku, powstały dwie modlitwy eucharystyczne o tajemnicy pojednania. One posiadają własne prefacje. Eksponują pokutny charakter nie tylko Roku Świętego. Kościół bowiem często wzywa swoich wiernych do pokuty i pojednania⁴⁵. Nowe prefacje zawierają treści osadzone w klimacie wzywającym do odnowienia przymierza z Bogiem i pojednania z bliźniemi. Ojciec Święty Paweł VI zatwierdził je 1 stycznia 1974 *ad experimentum*. Potwierdzeniem decyzji papieża Montiniego był list Jana Pawła II *Otwórzcie drzwi Odkupicielowi* z 6 stycznia 1983 roku. Papież postanowił, aby te dwie anafory zostały na stałe włączone do tekstów mszalnych. Można je odmawiać w mszach, które szczególnie akcentują tajemnicę pojednania, zatem w mszach Wielkiego Postu, o Krzyżu świętym, o Eucharystii oraz o pojednaniu. Odmawia się je z prefacją własną albo z innymi prefacjami, które mają za temat pokutę i pojednanie.

Po *Vaticanum II* dostrzeżono potrzebę dostosowania niektórych tekstów mszalnych do wieku najmłodszych uczestników celebracji eucharystycznej⁴⁶. Dlatego też Kongregacja Kultu Bożego 1 listopada 1973 roku wydała *Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*. Dokument pozwalał na pewne przystosowanie tekstów i obrzędów mszalnych, które miało ułatwić dzieciom zrozumienie tego, co dokonuje się podczas Najświętszej Ofiary⁴⁷. Szczegóły tej adaptacji należały do decyzji poszczególnych episkopatów. Dnia 26 stycznia 1975 roku papież Paweł VI dopuścił do użytku liturgicznego, na okres trzech lat, trzy modlitwy eucharystyczne przeznaczone na msze z udziałem dzieci. Ostatecznie 13

⁴² Zob. J. Stefański, *Modlitwy eucharystyczne w posoborowej reformie liturgicznej*, Gniezno 2002, s. 113-119.

⁴³ R. Berger, *Eucharystia – Święto Wspólnoty. Wprowadzenie do Mszy Świętej*, Kraków 2011, s. 82.

⁴⁴ Własna prefacja tej modlitwy eucharystycznej jest jej nieodłącznym elementem.

⁴⁵ A. Durak, *Nowe modlitwy eucharystyczne*, w: *Mszal księgą życia chrześcijańskiego*, dz. cyt., s. 109.

⁴⁶ Zob. Cz. Krakowiak, *Liturgia mszy świętej z udziałem dzieci, Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, dz. cyt., s. 435-449; Tenże, *Msze święte z udziałem dzieci*, Częstochowa 2013, s. 47-73.

⁴⁷ Por. R. Pierskała, *Msza święta z udziałem dzieci w dzień Pański czy powszedni?*, w: *Studia liturgiczno-pastoralne*, nr 2, Opole 1994, s. 177-186.

grudnia 1980 roku Stolica Apostolska zaakceptowała te anafory i zezwoliła na ich używanie podczas celebracji eucharystycznej, bez czasowego ograniczenia. Struktura tych modlitw eucharystycznych jest zbliżona do pozostałych anafor, ale treść wyrażona została prostszym językiem, bardziej zrozumiałym dla dzieci. Każda z modlitw eucharystycznych wykorzystywanych podczas mszy z udziałem dzieci posiada prefację własną. Ukazują one uczestnikom liturgii mszalnej, zwłaszcza tym najmłodszym, dobroć miłującego Boga, który jest naszym Ojcem. Wzywają one do dziękczynienia Najwyższemu za dar stworzenia oraz zbawienia, jakie dokonało się przez Jego Wcielonego Syna⁴⁸.

Drugie wydanie Mszału Pawła VI zostało ogłoszone 23 marca 1975 roku. Polskie tłumaczenie tego Mszału ukazało się w 1986 roku⁴⁹. Zawiera ono 100 prefacji mszalnych. Wśród nich są: dwie prefacje adwentowe oraz dwie oracje prefacyjne komemorujące tajemnicę narodzenia Chrystusa. W okresie bożonarodzeniowym wybrzmiewa także prefacja epifanijna oraz prefacja o Chrzcie Pańskim.

Okres czterdziestodniowej pokuty posiada dwanaście prefacji przeznaczonych na niedziele oraz dni powszednie Wielkiego Postu. Pierwszą i drugą prefację wielkopostną można odmawiać we wszystkie dni Wielkiego Postu, a zwłaszcza w niedziele, gdy nie trzeba odmawiać prefacji własnej. Natomiast dwie kolejne prefacje przeznaczone są na dni powszednie okresu czterdziestodniowej pokuty. Czwarta prefacja wielkopostna wykorzystywana jest ponadto w dni postu ścisłego. Mszał Pawła VI zawiera pięć prefacji na niedziele Wielkiego Postu. Dwie pierwsze przeznaczone są na pierwszą i drugą niedzielę Wielkiego Postu, zarówno w cyklu A,B jak i C. Modlitwy prefacyjne na trzecią, czwartą i piątą niedzielę wielkopostną odmawia się jeżeli odczytano ewangelijną perykopę z roku A, której treści wybrzmiewają w prefacji. W pozostałe zaś cykle roku liturgicznego można ich także używać w sytuacji katechumenatu dorosłych⁵⁰. Okres przygotowania paschalnego posiada również dwie prefacje o Męce Pańskiej. Pierwsza z nich odmawiana jest w piątym tygodniu Wielkiego Postu, zaś druga w pierwsze trzy dni Wielkiego Tygodnia. Własną prefację posiada Niedziela Palmowa.

⁴⁸ Zob. J. Stefański, *Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci - nowa szansa pastoralna*, RBL 5 (1988) s. 435-437.

⁴⁹ Zob. F. Małaczyński, *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, w: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, dz. cyt., s. 235-244.

⁵⁰ Przygotowania katechumenów do przyjęcia sakramentu chrztu św. intensyfikują się w okresie Wielkiego Postu. Troska o jak najlepsze przygotowanie kandydatów wyraża się w skrutyniach, które znalazły swój wyraz w formularzach mszalnych okresu przygotowania do Paschy. Treści, które w szczególności sposób eksponują wartość i znaczenie sakramentu chrztu wybrzmiewają przede wszystkim w liturgii mszalnej w trzecią, czwartą i piątą niedzielę wielkopostną. Proklamowane są wówczas ewangelie o Samarytance, o niewidomym od urodzenia oraz o wskrzeszeniu Łazarza. Ta chrzcielna teologia wielkopostnej liturgii przygotowuje duchowo katechumenów do owocnego wtajemniczenia w misterium chrześcijaństwa.

Celebrowanie Paschy Chrystusa związane jest z ośmioma prefacjami. Pięć modlitw przypisanych jest okresowi wielkanocnemu, począwszy od Wigilii Paschalnej do uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego. Anamnezę tajemnicy wstąpienia Syna Bożego do Ojca zawierają dwie prefacje. Można je odmawiać do soboty przed uroczystością Zesłania Ducha Świętego. W uroczystość Pięćdziesiątnicy wybrzmiewa prefacja o Zesłaniu Ducha Świętego.

Na okres zwykły w ciągu roku Mszał Pawła VI podaje czternaście prefacji, przeznaczonych na niedziele oraz dni powszednie. Formularze mszalne przeznaczone na niektóre uroczystości i święta, przypadające w ciągu całego roku liturgicznego, mają własne prefacje. Są to uroczystości: Najświętszej Trójcy, Zwiastowania Pańskiego, Najświętszego Serca Pana Jezusa, Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata oraz święta poświęcone misteriom Pańskim, mianowicie: Ofiarowania Pańskiego i Przemienienia Pańskiego. Mszał Pawła VI zawiera także dwie prefacje o tajemnicy Najświętszej Eucharystii, o Krzyżu Świętym, oraz dwie prefacje o Duchu Świętym. Jest też osiem prefacji maryjnych, w tym prefacja o Najświętszej Maryi Pannie, Królowej Polski⁵¹.

W Mszale Pawła VI jest dział prefacji o świętych. Zawiera on prefacje o aniołach, o św. Janie Chrzcicielu, o świętych Apostołach Piotrze i Pawle, dwie wspólne prefacje o apostołach, prefację o Wszystkich Świętych, także dwie prefacje o świętych i po jednej prefacji o świętych męczennikach, o pasterzach, o dziewicach i zakonnikach.

Polskie wydanie Mszału z 1986 roku zawiera również prefacje poświęcone polskim świętym. Są to: prefacja o św. Wojciechu i o św. Stanisławie – patronach Polski, oraz o św. Jadwidze Śląskiej.

Specjalną kategorię stanowią prefacje przeznaczone na msze obrzędowe, czyli sprawowane w związku z celebracją sakramentów lub sakramentaliów. Są to: prefacja na mszę krzyżma, która wybrzmiewa również podczas sakry biskupiej oraz święceń prezbiteratu i diakonatu, dwie prefacje przeznaczone na rocznicę poświęcenia kościoła, prefacja na poświęcenie kościoła, oddzielna na poświęcenie ołtarza, trzy prefacje za nowożeńców, jedna prefacja, przeznaczona na śluby zakonne. Mszał daje także możliwość korzystania z formularza, który szczególnie akcentuje prośbę o jedność chrześcijan i o zgodę. Te teksty również posiadają własną prefację. Zbiór prefacji zamyka pięć prefacji o zmarłych. Własną prefację ma czwarta modlitwa eucharystyczna⁵². Piąta anafora posiada cztery prefa-

⁵¹ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, wydany w Polsce w 1998 roku, zawiera czterdzieści sześć prefacji poświęconych Matce Zbawiciela.

⁵² Embolizm prefacyjny czwartej modlitwy eucharystycznej stanowi wdzięczną komemorację Ludu Bożego, wychwalającego Ojca Przedwiecznego za dzieło stworzenia. Jedynie Najwyższy jest dobry i jako prawdziwe źródło życia powołał wszystko do istnienia. Uczynił to, by te dzieła uszczęśliwić jasnością swojej chwały.

cje. W mszach o tajemnicy pojednania można wybrać jedną z dwóch prefacji. Natomiast w mszach z udziałem dzieci można odmawiać jedną z trzech zaproponowanych prefacji.

W pięćdziesięciu dziewięciu prefacjach wyraźnie wybrzmiewają treści eksponujące fundamentalną rolę misteriów Chrystusa w historii zbawienia⁵³. Cały zbiór prefacji mszalnych, na różne sposoby, akcentuje ten wymiar w kontekście określonego okresu roku liturgicznego (por. KL 102).

W całej liturgii mszalnej jest obecny motyw dziękczynienia. W szczególny sposób uwypatnia go modlitwa prefacyjna. *Dziękczynienie, w którym kapłan w imieniu całego świętego ludu wielbi Boga Ojca i składa mu dziękczynienie za całe dzieło zbawienia lub za jakiś szczególny jego aspekt, zależy od różnorodności dnia, święta lub okresu*⁵⁴.

5. Teologiczna struktura prefacji

Elementem wyróżniającym prefację wśród pozostałych modlitw odmawianych przez przewodniczącego liturgii mszalnej jest dialog wstępny. Wierni zgromadzeni na celebracji Eucharystii odpowiadają na poszczególne wezwania celebransa. Tak jednoczą się z nim w *głoszeniu wielkich dzieł Bożych i w akcie złożenia ofiary*⁵⁵.

W strukturze modlitwy prefacyjnej wyróżnia się trzy zasadnicze elementy. Pierwszym z nich jest część wstępna. Posiada ona niemalże niezmienną formułę. Stanowi kontynuację ostatniego wezwania dialogu prefacyjnego. Na słowa celebransa: *Dzięki składajmy Panu Bogu naszemu*, wierni odpowiadają: *Godne to i sprawiedliwe*. Kapłan potwierdza konieczność tego dziękczynienia, podkreślając jego zbawczą wartość⁵⁶. *Zaprawdę godne to i sprawiedliwe, słuszne i zbawienne*. Dziękczynienie składane Bogu podczas celebracji mszalnej posiada charakter uniwersalny⁵⁷. Przewodniczący celebracji mówi o tym tak: *abyśmy zawsze i wszędzie składali dziękczynienie*. W większości prefacji ta część kończy się formułą: *Przez naszego Pana, Jezusa Chrystusa*. Wyraża ona funkcję Chrystusa jako jedyne go pośrednika w naszych relacjach z Ojcem (por. 1 Tm 2,5). Przez Niego ludzie otrzymują wszelkie dobra, za które składają Bogu Ojcu dziękczynienie razem z Chrystusem i przez Niego⁵⁸.

Centralną częścią prefacji jest embolizm⁵⁹. Jest to zmienna część modlitwy prefacyjnej.

⁵³ S. Czerwik, *Prefacje o misteriach Chrystusa w Mszałe rzymskim Pawła VI*, dz. cyt., tas. 365.

⁵⁴ OWMR (2002), Poznań 2004, s. 36.

⁵⁵ Tamże, s. 36.

⁵⁶ S. Czerwik, *Prefacje okresowe w mszałe Pawła VI*, dz. cyt., s. 76.

⁵⁷ B. Nadolski, *Liturgika*, t. IV, dz. cyt., s. 185.

⁵⁸ S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna* dz. cyt., s. 260-261.

⁵⁹ Grec. *embolismos* – wtrącony, *emballein* – włączać, zob. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, dz. cyt., s. 396.

Stanowi *przestrzeń* wypełnioną ukonkretnionym motywem dziękczynienia. Każda msza święta jest dziękczynieniem składanym Panu Bogu za całe dzieło zbawienia⁶⁰. Embolizm prefacyjny wyraża przyczynę dziękczynienia wznoszonego przez wspólnotę eklezjalną. Czyni to zgodnie z porządkiem roku liturgicznego, kiedy Kościół celebrowane wydarzenia zbawcze. Ta część prefacji wyraża wdzięczność i uwielbienie za konkretną interwencję Bożą w historii zbawienia. Treść embolizmu pozostaje w relacji do proklamowanej liturgii słowa danej niedzieli, uroczystości czy święta. Prefacyjna modlitwa dziękczynienia jest także odpowiedzią na Dobrą Nowinę o zbawieniu. Ten związek Ewangelii i prefacji ukazuje jedność liturgii słowa i liturgii eucharystycznej. Tę prawdę podkreśla soborowa Konstytucja o liturgii świętej, stwierdzając, że one *tak ściśle łączą się ze sobą, że stanowią jeden akt kultu* (KL 56).

Dopełnienie embolizmu stanowi końcowa formuła prefacji. Wyraża ona łączność Kościoła pielgrzymującego na ziemi z zastępami aniołów i świętych we wspólnym dziękczynieniu Bogu za Jego dobroć. Brzmi ona tak: *Dlatego z Aniołami i wszystkimi Świętymi bądź też: z Aniołami i Archaniołami i wszystkimi chórami niebios*. Zachęta przewodniczącego celebracji do wyśpiewania radosnego hymnu wdzięczności wraz zastępami niebieskimi jest wyrażona słowami: *głosimy Twoją chwałę razem z nimi wołając*. Śpiew, bądź recytacja, aklamacji Święty odbywa się w klimacie uwielbienia Boga, który jest po trzykroć święty. Wielbi też Jezusa, Mesjasza, który ciągle przychodzi w imię Pańskie⁶¹. Mszalna wspólnota Boga z ludźmi oraz harmonia między niebem i ziemią, jest owocem ofiary paschalnej wcielonego Syna Bożego.

Zakończenie

Dziękczynienie stanowi istotny klimat do celebrowania Eucharystii. Rozwój obrzędów mszalnych, począwszy od *lamania chleba* w czasach apostoelskich poprzez średniowieczne obrzędy, utrwalone w sakramentarzach, także Mszał potrydencki Piusa V, który ujedynolicił obrzędowość mszalną, aż do *Missale Romanum* Pawła VI z 1970 roku, dokonywał się ze świadomością, by przez nie uczestnicy liturgii zostali usposobieni do wyrażenia wdzięczności Bogu za dzieło stworzenia, zbawienia i uświęcenia. Szczególnym sposobem eksponowania konkretnych zbawczych ingerencji Boga, zwłaszcza czynów zbawczych Chrystusa, jest prefacja. Ona stanowi integralny element celebracji Eucharystii. Wielość prefacji, bo aż 267 w sakramentarzu z Werony z VII wieku, jak też 100 w Mszału Pawła VI⁶², świadczy

⁶⁰ L. Bouyer, *Mysterium paschalne*, Kraków 1973, s. 92-97.

⁶¹ B. Nadolski, *Leksykon*, dz. cyt. s. 262.

⁶² Warto dodać, że najnowszą prefacją zamieszczoną w Mszału rzymskim jest ta przeznaczona na święto św. Marii Magdaleny, przypadające w kalendarzu liturgicznym 22 lipca. Dotychczasowe wspomnienie obowiązkowe decyzją papieża Franciszka zostało podniesione do rangi święta. Nowa prefacja zatytułowana

o tym, że Kościół bardzo się troszczy o ożywianie świadomości i wdzięczności za wielkie dzieła Boga, uobecniane w celebrowaniu tajemnicy paschalnej wcielonego Syna Bożego.

Obecny kształt prefacji mszalnych swymi korzeniami tkwi w starożytności chrześcijańskiej. Również z tamtego czasu wywodzi się dialogiczny charakter modlitwy prefacyjnej.

Summary

Prefation as an integral element mass celebration

Thanksgiving is an important climate for the celebration of the Eucharist. The development of the Mass rites, from the breaking of bread in the apostolic times, through the medieval rites recorded in the sacramentaries, including the post-Tridentine Missal of Pius V, which unified Mass rites, up to the Missale Romanum of Paul VI of 1970, was carried out with the awareness that through them the participants of the liturgy were disposed to express gratitude to God for the work of creation, salvation, and sanctification. A special way of exposing the concrete saving interventions of God, especially the saving deeds of Christ, is the preface. It is an integral part of the celebration of the Eucharist. The multiplicity of the preface, as many as 267 in the Sacramentary of Verona from the 7th century, as well as 100 in the Missal of Paul VI, testifies to the fact that the Church cares very much to revive the awareness of the great works of God, making present in the celebration of the paschal mystery of the incarnate Son of God.

The present shape of the masses' prefaces is rooted in Christian antiquity. The dialogical nature of the preface prayer is also derived from that time.

Bibliografia

Abramowiczówna, Z. (1962). *Słownik grecko-polski*, t. III, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Berger, R. (2011). *Eucharystia – Święto Wspólnoty. Wprowadzenie do Mszy Świętej*, Kraków: Homo Dei.

Boguniowski, J.W. (2001). *Rozwój historyczny ksiąg liturgii rzymskiej do Soboru Trydenckiego i ich recepcja w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo UNUM.

Bouyer, L. (1973). *Misterium paschalne*, Kraków: Znak.

Kalinkowski, S., Caba, A. (tł.), Baron, A., Pietras, H. (opr.), (2007). *Constitutiones Apostolorum*, Kraków: Wydawnictwo WAM.

Czerwik, S. (1993). *Modlitwa eucharystyczna*, W: W. Świerzawski (red.), *Mysterium Christi – Msza Święta*, s. 231-253, Kraków: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

- Czerwik, S. (1984). *Prefacje o misteriach Chrystusa w Mszałe rzymskim Pawła VI, Geneza i teologia*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Czerwik, S. (1989). *Prefacje okresowe w Mszałe Pawła VI*, W: B. Nadolski. (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, s. 71-99, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Dekret *Preces eucharisticae et praefationes*, (1968). W: *Notitiae*, 4, s. 163-164.
- Durak, A. (1989). *Nowe modlitwy eucharystyczne*, W: B. Nadolski (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, s. 101-117, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Hipolit Rzymski, *Tradycja Apostolska*, (1975). W: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. I, s. 306-311, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Jougan, A. (1958). *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. III, Poznań-Warszawa-Lublin: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Konstytucje Apostolskie*, (1982). W: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. II, s. 346-355, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Krakowiak, Cz. (1989). *Liturgia mszy świętej z udziałem dzieci*, W: B. Nadolski (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, s. 435-449, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Krakowiak, Cz. (2013). *Msze święte z udziałem dzieci*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Małaczyński, F. (1989). *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, W: B. Nadolski (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, s. 235-244, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Mokrzycki, B. (1983). *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Mokrzycki, B. (1987). *Nowa Pascha*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Nadolski, B. (2006). *Leksykon liturgii*, Poznań: Pallottinum.
- Nadolski, B. (1989). *Liturgika*, t. I, *Liturgika fundamentalna*, Poznań: Pallottinum.
- Nadolski, B. (1992). *Liturgika*, t. IV, *Eucharystia*, Poznań: Pallottinum.
- Nadolski, B. (1989). *Teologiczne i pastoralne założenia Mszału Pawła VI*, W: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, B. Nadolski (red.), s. 11-19, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (2002). Poznań: Pallottinum.
- Pierskała, R. (1994). *Msza święta z udziałem dzieci w dzień Pański czy powszedni?*, W: *Studia liturgiczno-pastoralne*, nr 2, s. 177-186, Opole.
- Pietras, H. (2007). *Początki teologii Kościoła*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Stefański, J. (1988). *Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci - nowa szansa pastoralna*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, nr 5, s. 435-437, Kraków.
- Stefański, J. (2002). *Modlitwy eucharystyczne w posoborowej reformie liturgicznej*, Gniezno: Wydawnictwo Gaudentinum.